

Alle wijzigingen, zoals

- vervallen stof, bijvoorbeeld schenken onder bewind/met uitsluitingsclausule
  - weghalen van limiteringen, bijvoorbeeld bij erven en kasstroomoverzicht
  - toevoegingen, bijvoorbeeld op diverse plaatsen ook berekenen
  - verplaatsingen, bijvoorbeeld dividend naar een ander domein onder het kopje winstverdeling
  - toelichting marketingmix
  - vervallen van kasstroomoverzicht (directe en indirecte methode)
- ten opzichte van de vorige syllabus zijn in deze versie van de eindtermenverantwoording verwerkt.

In de syllabus staat in het voorwoord onder andere het volgende: "De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt."

De specificatie van de eindtermen voor het CE is letterlijk overgenomen. De belangrijkste begrippen uit de meeste rechtse kolom zijn in verband met de ruimte achter elkaar geplaatst in plaats van -zoals in de syllabus- per begrip onder elkaar.

De tekst uit de syllabus staat in zwart. Het corresponderende hoofdstuk- of paragraafnummer uit B-E in Balans staat bij de eindterm en/of begrip in de kleur **rood en vet**. Eventuele bijzonderheden -mede in verband met het in het verlengde liggen- staan **rood en cursief**.

3 Specificatie van de eindtermen voor het CE

3.1 Domein A: Vaardigheden

Domein A wordt in combinatie met domein B, C2, D2, E2, F en G in het CE getoetst. **(De termen van A zijn overwegend geïntegreerd in de domeinen, daarnaast is een deel verwerkt in Basisvaardigheden, o.a. eindterm 5.2.)**

3.2 Domein B: Van persoon naar rechtspersoon

De kandidaat kan (maatschappelijke) vraagstukken met persoonlijke financiële consequenties herkennen en financieel onderbouwde keuzes maken. Hij kan kenmerken van verschillende rechtsvormen beschrijven en, in het bijzonder, het proces voor en rond de oprichting van een eenmanszaak beschrijven en de rol van de ondernemer beoordelen.

Subdomein B1: Persoonlijke financiële zelfredzaamheid

11. De kandidaat kan vraagstukken met persoonlijke financiële consequenties herkennen en (financieel) onderbouwde keuzes maken. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat de financiële consequenties van persoonlijke vraagstukken kan uitleggen en berekenen (korte en lange termijn) en hierover een advies kan uitbrengen. In dat verband kan de kandidaat
- 11.1 bij de keuze voor een opleiding (niet-)financiële overwegingen als: - een opleiding is een investeringsvraagstuk; - het belang van een opleiding voor het individu en voor de samenleving uitleggen. **(5.4)**
  - 11.2 Adviseren over financiële keuzes met betrekking tot verzekeren, lenen, sparen en beleggen.
    - 11.2.1 de voor- en nadelen van zich wel of niet verzekeren uitleggen. **(5.1)**
    - 11.2.2 het onderscheid tussen een levensverzekering en een schadeverzekering noemen. **(5.1)**
    - 11.2.3 de verschillen tussen consumptief krediet en hypothecair krediet noemen. **(5.5/8)**
    - 11.2.4 de financiële gevolgen van krediet voor de kredietnemer, noemen. **(5/8)**
    - 11.2.5 de periodieke interestbedragen, de periodieke aflossingsbedragen en de schuldrest bij de vormen van consumptief krediet en hypothecair krediet berekenen. **(5/6/8)**
    - 11.2.6 het verschil tussen enkelvoudige en samengestelde interest uitleggen. **(6.1)**
    - 11.2.7 de interest op basis van enkelvoudige interest berekenen. **(5.5/6.6)**
    - 11.2.8 de contante waarde en de eindwaarde van een kapitaal berekenen op basis van samengestelde interest. **(6.2)**
    - 11.2.9 de contante waarde en de eindwaarde van een reeks gelijke bedragen berekenen op basis van samengestelde interest. **(6.3/6.4)**
    - 11.2.10 de voor- en nadelen van vrijwillig sparen en verplicht sparen uitleggen. **(7.1)**
    - 11.2.11 de verplichte spaarvorm van het bedrijfspensioen noemen. **(7.1)**
    - 11.2.12 de voor- en nadelen van vrij opneembare en niet-vrij opneembare spaarvormen uitleggen. **(7.1)**
    - 11.2.13 de vermogenstitels waarin belegd kan worden noemen. **(7.2/7.3/7.4/7.5)**
    - 11.2.14 de verschillen in risico en rendement tussen de vermogenstitels analyseren **(7.2/7.3/7.4/7.5)**

Belangrijkste begrippen

- verzekeren levensverzekering, schadeverzekering **(5)**

- lenen consumptief krediet, hypothecair krediet, interest- en aflossingsverplichtingen, financiële gevolgen (6/8)
- sparen enkelvoudige en samengestelde interest, contante waarde, eindwaarde, direct opneembare en niet-direct opneembare spaartegoeden, bedrijfspensioen als een vorm van verplicht sparen (6/7)
- beleggen vermogenstitels, aandelen, obligaties, beleggingsfondsen, effectenbeurs, call-opties en put-opties (7)
- 11.3 de keuze voor het huren of kopen van een woonhuis financieel analyseren. (8)
  - 11.3.1 de verplichtingen van de huurder noemen en de financiële gevolgen ervan voor de huurder uitleggen. (8.1)
  - 11.3.2 de functie van de verschillende partijen op de hypotheekmarkt noemen. (8.2)
  - 11.3.3 de vormen van hypothecair krediet: lineaire hypotheek en annuïteitenhypotheek noemen. (8.3/8.4)
  - 11.3.4 de voor- en nadelen van de genoemde hypotheekvormen noemen en berekenen met betrekking tot de interest- en aflossingsverplichting voor de hypotheekgever. (8.3/8.4)
  - 11.3.5 de financiële gevolgen, inclusief de fiscale, van de genoemde hypotheekvormen voor de hypotheekgever analyseren. (8.3/8.4)

Belangrijkste begrippen

- huren (8.1)
- kopen (8)
- partijen op hypotheekmarkt bank, hypotheekadviseur, makelaar, notaris, taxateur (8.2)
- hypothecair krediet lineaire hypotheek, annuïteitenhypotheek (8.3/8.4)
- 11.4 de financiële en wettelijke consequenties van samenwonen, trouwen, scheiden, schenken en erven noemen en berekenen. (9/10)
  - 11.4.1 de verschillende registratievormen voor samenwonen noemen. (9.1/9.4)
  - 11.4.2 de verschillen tussen “huwelijkse voorwaarden” en “in beperkte gemeenschap van goederen” noemen. (9.1/9.2)
(Ook opgenomen het vanaf 1-1-18 geldende standaardregime van de beperkte gemeenschap)
  - 11.4.3 de financiële consequenties van scheiden op het gebied van scheidingsprocedure, partnerpensioenrechten, kinderalimentatie en partneralimentatie noemen en berekenen, gegeven de inhoud van de wet. (9.3)
  - 11.4.4 de wettelijke en fiscale consequenties inzake schenking als gevolg van de schenkovereenkomst noemen en berekenen. (10.1/10.2)
  - 11.4.5 de wettelijke en fiscale consequenties van erven noemen en berekenen. (10.3/10.4/10.5)

Belangrijkste begrippen

- samenwonen zonder samenlevingscontract (9.4)
- samenwonen met samenlevingscontract (9.4)
- trouwen/ geregistreerd partnerschap in beperkte gemeenschap van goederen, op huwelijkse voorwaarden, partnerschapsvoorwaarden (9.1/9.4)
- scheiden partnerpensioenrechten, alimentatie / onderhoudsverplichting (9.3)
- schenken overeenkomst om niet (10.1), schenkbelasting, belastingvrijstelling, vrijstellingen bij schenkingen aan ANBI (10.2)
(in het verlengde van ANBI ook SBBI opgenomen)
- erven testament (10.3), erfgenamen (10.3), onterven (10.3), legitieme portie (10.3/10.4), verwerpen (10.4), aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving (10.4), beneficiair aanvaarden (10.4), zuiver aanvaarden (10.4), erfbelastingen en vrijstellingen (10.5)

Subdomein B2: De oprichting van een eenmanszaak

12. De kandidaat kan het proces voor en rond de oprichting van een eenmanszaak beschrijven, in de rol van ondernemer toepassen en analyseren. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat het proces voor en rond de oprichting van een eenmanszaak kan uitleggen en in de rol (en de keuzes) van de ondernemer hierin kan beoordelen.
- In dat verband kan de kandidaat
- 12.1 de voor- en nadelen van een arbeidsrelatie versus zelfstandig ondernemerschap beoordelen. (11.2)
  - 12.2 in de rol van ondernemer het (creatieve) proces voor de oprichting van een eenmanszaak beoordelen.
    - 12.2.1 de benaderingswijzen van ondernemerschap volgens essenties van causation en effectuation noemen. (11.1)
    - 12.2.2 de verschillende fasen noemen bij het proces van causation: marktdefinitie, segmentatie/richten en positioneren. (11.1)
    - 12.2.3 de verschillende fasen noemen bij het proces van effectuation: nieuwe markten, strategische partners toevoegen en stakeholders betrekken. (11.1)
    - 12.2.4 beoordelen in hoeverre de uitvoering van causation en effectuation bijdragen aan de realisatie van de ondernemersdoelstelling. (11.1, 22)

Belangrijkste begrippen

- causation marktdefinitie, segmentatie/richten, positioneren (11.1)
- effectuation nieuwe markten en uitgaan van beschikbare middelen, strategische partners, stakeholders (11.1)
- 12.3 in de rol van ondernemer de verschillende onderdelen van een ondernemingsplan opstellen.
  - 12.3.1 een persoonlijk plan opstellen (11.2)
  - 12.3.2 een marketingplan opstellen (11.3)
  - 12.3.3 een financieel plan opstellen (11.4, complexer in 37)

Belangrijkste begrippen

- persoonlijk plan persoonlijke gegevens, persoonlijke motieven, persoonlijke kwaliteiten (11.2)

- marketingplan het idee, trends en ontwikkelingen, doelgroepen, concurrentie, SWOT-analyse, product, prijs, promotie, plaats/distributie, doelstellingen (11.3/11.5, complexer in 22/26)
  - financieel plan investeringsbegroting, financieringsbegroting, exploitatiebegroting, liquiditeitsbegroting (11.4, complexer in 37)
- 12.4 de verschillende verplichtingen met betrekking tot de oprichting van een eenmanszaak door een ondernemer uitleggen. (12.2)

Belangrijkste begrippen

- oprichtingsverplichtingen inschrijving bij Kamer van Koophandel, registratie bij de Belastingdienst, vergunningen (11.5/12.2)

Subdomein B3: Van eenmanszaak naar rechtspersoon

13. De kandidaat kan de belangrijkste kenmerken van verschillende rechtsvormen beschrijven. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat de verschillende rechtsvormen kan uitleggen.

In dat verband kan de kandidaat

- 13.1 in de rol van ondernemer en/of bestuurder uitleggen wat een geschikte rechtsvorm voor de eigen organisatie is.
- 13.1.1 het begrip rechtsvorm noemen. (12.1)
  - 13.1.2 het verschil tussen natuurlijk persoon en rechtspersoon uitleggen. (12.1)
  - 13.1.3 de kenmerken van de rechtsvormen eenmanszaak, vennootschap onder firma (openbare vennootschap), besloten vennootschap, naamloze vennootschap, stichting en vereniging noemen met betrekking tot continuïteit, financiering, juridische aansprakelijkheid, belastingen, leiding, besluitvorming en zeggenschap. (12.2/12.3/12.4/12.5)
  - 13.1.4 de keuze voor een bepaalde rechtsvorm uitleggen. (12.2/12.3/12.4/12.5)
  - 13.1.5 de belangrijkste bevoegdheden van de organen binnen een organisatie: bestuur, raad van commissarissen, algemene ledenvergadering en algemene vergadering van aandeelhouders noemen. (12.2/12.3/12.4/12.5)
  - 13.1.6 de redenen tot het beëindigen van een organisatie uitleggen. (12.2/12.3/12.4/12.5)
  - 13.1.7 de begrippen surseance van betaling en faillissement uitleggen. (12.2)
  - 13.1.8 de gevolgen van een surseance van betaling voor de stakeholders uitleggen. (12.2)
  - 13.1.9 de gevolgen van een faillissement voor de stakeholders uitleggen. (12.2)

Belangrijkste begrippen

- rechtsvorm natuurlijk persoon, rechtspersoon, eenmanszaak, vennootschap onder firma (openbare vennootschap), besloten vennootschap, naamloze vennootschap, stichting, vereniging (12)
- organen binnen organisatie bestuur, raad van commissarissen, algemene ledenvergadering, algemene vergadering van aandeelhouders (12.2/12.3/12.4/12.5)
- beëindigen organisatie surseance van betaling, faillissement, zonder bedrijfsopvolging/verkoop, stakeholders (11.5/12.2/12.3/12.4/12.5)

Subdomein B4: Perspectief op de organisatie

14. De kandidaat kan de plaats van de organisatie in de maatschappij beschrijven. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat de rol en de plaats van de organisatie in de maatschappij kan uitleggen.

In dat verband kan de kandidaat

- 14.1 de verschillende indelingscriteria voor een organisatie noemen.
- 14.1.1 de absolute omvang en de relatieve omvang van een organisatie uitleggen en berekenen. (13.1)
  - 14.1.2 het onderscheid uitleggen tussen een organisatie met een commerciële doelstelling en een organisatie met een niet-commerciële doelstelling. (1/12)
- 14.2 het bestaansrecht van een organisatie uitleggen.
- 14.2.1 uitleggen in welke maatschappelijke behoeften de organisatie voorziet. (13.2)
  - 14.2.2 uitleggen welke kansen en bedreigingen vanuit de maatschappij op een organisatie afkomen. (13.2)
  - 14.2.3 de betekenis van de controleverklaring en de rol van de externe accountant in het maatschappelijk verkeer uitleggen. (13.4)

Belangrijkste begrippen

- absolute/relatieve omvang marktaandeel (13.1)
- doelstelling commercieel, niet-commercieel (1/12)
- maatschappelijke behoeften product of dienst, werkgelegenheid, innovatie, belastingopbrengsten, inkomen (13.2)
- controleverklaring verslaggeving (13.4)

3.3 Domein C: Interne organisatie en personeelsbeleid

De kandidaat kan de interne organisatie van een organisatie beschrijven en deze relateren aan de doelstelling en aard van de organisatie. Hij kan personeelsbeleid beschrijven en daarbij de relatie leggen met de doelstelling en de aard van de organisatie.

Subdomein C2: Personeelsbeleid (16)

17. De kandidaat kan personeelsbeleid/HRM beschrijven en daarbij de relatie leggen met de doelstelling en de aard van de organisatie. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat het personeelsbeleid van een organisatie, met behulp van concrete

voorbeelden, kan uitleggen wat de relatie is met de doelstelling en de aard van de organisatie (inclusief de relevante wet- en regelgeving).

In dat verband kan de kandidaat

- 17.1 de verschillende vormen van een arbeidsrelatie voor een organisatie noemen. (16.1/16.3)
- 17.2 uitleggen dat het personeel tot het human capital van de organisatie hoort. (5.4/16.5)
- 17.3 de wettelijke eisen noemen opdat er sprake is van een individuele arbeidsovereenkomst. (16.1)
- 17.4 de verschillen tussen de overeenkomst van een ZZP'er en een individuele arbeidsovereenkomst uitleggen. (16.3)
- 17.5 de belangrijkste vormen van een individuele arbeidsovereenkomst noemen. (16.1)
- 17.6 de verschillen tussen een cao en individuele arbeidsovereenkomst noemen. (16.1)
- 17.7 de gevolgen van wetgeving met betrekking tot ontslagrecht en Arbo voor de organisatie uitleggen. (16.2)
- 17.8 de bevoegdheden van de ondernemingsraad en van de vakbond noemen en de gevolgen ervan voor de organisatie uitleggen. (16.4)
- 17.9 beloningsvormen noemen. (16.6)
- 17.10 de onderdelen van het personeelsbeleid uitleggen. (16.5)
- 17.11 de ontwikkeling van de loonkosten van de organisatie uitleggen met betrekking tot de concurrentie of een interne doelstelling. (16.6)
- 17.12 de ontwikkeling van de kwaliteit, omvang en samenstelling van het personeelsbestand van de organisatie uitleggen met betrekking tot de concurrentie of een interne doelstelling. (16.5/16.6)
- 17.13 Uitleggen in hoeverre de kernwaarden van de organisatie tot uiting komen in het personeelsbeleid en wordt gedragen en/of uitgedragen door het personeel. (16.5/16.6)

Belangrijkste begrippen

- Arbeidsrelatie individuele arbeidsovereenkomst, zzp (16.1/16.3)
- voorwaarden individuele arbeidsovereenkomst gezagsverhouding, arbeidsverplichting, loon (16.1)
- vormen individuele arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd, voor bepaalde tijd, oproep, nul-uren (16.1)
- wetgeving ontslagrecht, arbowetgeving (16.2)
- personeelsvertegenwoordiging ondernemingsraad, vakbond (16.4)
- beloningsvormen in geld, in aandelen, carrièreperspectief, mogelijk tot professionele ontwikkeling (16.6)
- activiteiten van personeelsbeleid functieprofielen, functiewaardering, personeelsplanning, werving en selectie, opstellen arbeidscontracten, functioneringsgesprek, beoordelingsgesprek (16.5)
- kernwaarden en personeelsbeleid individuele beloningen, ontslagzaken, werkvergunningen, Arbo, Onderzoek personeelstevredenheid (16.2/16.5/16.6)

3.4 Domein D: Investeren en Financieren

De kandidaat kan bij een investeringsvraagstuk noemen welke gegevens relevant zijn, uitleggen of een investering economisch zinvol is en hierbij verschillende investeringsselectiemethoden analyseren en beoordelen. Hij kan vanuit het perspectief van een organisatie de werking van de vermogensmarkt uitleggen. De kandidaat kan in de context van een financieringsvraagstuk de redenen voor het aantrekken van verschillende types vermogen noemen en uitleggen welke risico's financiering met vreemd vermogen met zich meebrengen.

Subdomein D2: Financieren

20. De kandidaat kan vanuit het perspectief van een organisatie de werking van de vermogensmarkt beschrijven. Voor het centraal examen betekent dit:

20.1. dat de kandidaat de verschillende financieringsmogelijkheden voor een startende eenmanszaak kan analyseren.

In dat verband kan de kandidaat

- 20.1.1 verschillende financieringswijzen noemen. (18/19/20/21)
- 20.1.2 de voorwaarden die de financiers stellen, analyseren. (18/19/20/21)

Belangrijkste begrippen

- Financieringswijzen banken, overige vermogensverschaffers, inclusief leasemaatschappijen, eigen inbreng (18/19/20/21)
- 20.2. dat de kandidaat vanuit het perspectief van een organisatie de werking van de vermogensmarkt kan analyseren.
  - 20.2.1 het belang van de vermogensmarkt voor een onderneming uitleggen. (21.1)
  - 20.2.2 de verschillen tussen de vermogenstitels noemen. (18/19/21)
  - 20.2.3 de belangrijkste toezichthouders op de vermogensmarkt noemen en hun rol uitleggen. (21.4)
  - 20.2.4 het koersverloop van obligaties in relatie tot veranderingen in de markttrente analyseren. (19.3/19.4/21.4)
  - 20.2.5 het begrip marktefficiëntie uitleggen ten aanzien van de beurskoersen en de wijze waarop informatie in de koersen wordt verwerkt. (18.3/19.3/19.4/21.4)
  - 20.2.6 de invloed van de netto contante waarde van nieuwe projecten op de marktwaarde van de organisatie analyseren. (20.2) *(De uitleg over en de berekening van de netto contante waarde staat in hoofdstuk 17 en is uitgewerkt volgens de handreiking voor de schoolexamenstof van SLO)*

Belangrijkste begrippen

- vermogensmarkt openbaar en onderhands vermogen, marktefficiëntie (21.2/21.4)
- effectenbeurs aandelen, obligaties, beleggingsfondsen, koersverloop en volatiliteit (18/19/21.2/21.4)
- toezichthouders AFM, DNB, ACM (21.4)

- koersbepalende factoren bedrijfsnieuws (financieel en niet-financieel), beursklimaat, marktrente, marktsentiment, netto contante waarde **(18.3/19.3/19.4/20.2/21.4)**

21. De kandidaat kan in de context van een financieringsvraagstuk de redenen voor het aantrekken van verschillende types vermogen onderscheiden. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat vanuit het perspectief van een organisatie (een onderneming met aandeelhouders, al dan niet beursgenoteerd) de redenen voor het aantrekken van verschillende types vermogen kan analyseren.

In dat verband kan de kandidaat

- 21.1 het verschil tussen het maatschappelijk aandelenkapitaal en het geplaatst aandelenkapitaal berekenen. **(18.1)**
- 21.2 het onderscheid tussen de nominale waarde, beurskoers, emissiekoers en intrinsieke waarde van een aandeel uitleggen. **(18.1)**
- 21.3 de invloed van het beursklimaat, de beurskoers en de toekomstverwachting op de emissiekoers uitleggen. **(18.3)**
- 21.4 het agio op aandelen berekenen. **(18.3)**
- 21.5 de verschillen tussen de vormen van lang vreemd vermogen, i.c. hypothecaire lening, gewone obligatielening, converteerbare obligatielening en onderhandse lening noemen. **(19.2/19.3/19.4)**
- 21.6 de voor- en nadelen van een converteerbare obligatielening vergelijken met die van een gewone obligatielening. **(19.4)**
- 21.7 het onderscheid tussen de nominale waarde, beurskoers, emissiekoers van een obligatie uitleggen. **(19.3/19.4)**
- 21.8 het agio en disagio op obligaties berekenen. **(19.3/19.4)**
- 21.9 de verschillen tussen vormen van kort vreemd vermogen, i.c. rekening-courant krediet, leverancierskrediet en afnemerskrediet noemen. **(19.5/19.6/19.7)**
- 21.10 risico's noemen van de financieringskeuze. **(20.1)**
- 21.11 de betekenis van off-balance-sheet risico's/off-balance-financiering uitleggen en aan de hand van een voorbeeld de aard en impact is van dit soort risico's analyseren. **(20.3/20.4)**
- 21.12 uitleggen dat door middel van opties en/of termijncontracten risico-hedging (risico afdekking) plaats vindt. **(20.3)**
- 21.13 de risico's van opties en termijncontracten analyseren in relatie tot short posities en long posities. **(20.3)**

Belangrijkste begrippen

- aandelenkapitaal maatschappelijk aandelenkapitaal, geplaatst aandelenkapitaal **(18.1)**
- aandeel nominale waarde, intrinsieke waarde, emissiekoers, agio op aandelen, beurskoers **(18)**
- obligatie nominale waarde, emissiekoers, agio op obligaties, disagio op obligaties, beurskoers, interbancaire interest **(19.3/19.4/20.4)**
- lang vreemd vermogen hypothecaire lening, onderhandse lening, gewone obligatielening, converteerbare obligatielening, langlopende leaseverplichtingen **(19.1/19.2/19.3/19.4/19.8)**
- kort vreemd vermogen bankkrediet (rekeningcourantkrediet), leverancierskrediet, afnemerskrediet **(19.5/19.6/19.7)**
- risico's off-balance-sheet/off-balance-financiering **(20.3)**, hedgen/afdekken risico **(20.4)**, opties (call en put) **(20.4)**
- winstverdeling resultaat voor winstbelasting, vennootschapsbelasting, dividend (stock, cash, gewoon en preferent) in euro's, dividendbelasting, reservering **(18/41.1)** (Eindterm 21.14 is gewijzigd in 30.5. De bijbehorende begrippen zijn hier blijven staan)

22. De kandidaat kan aangeven welke invloed de wijze van financieren heeft op het risico en geëist rendement van het eigen en vreemd vermogen. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat kan analyseren welke invloed de wijze van financieren heeft op het risico en geëist rendement van het eigen en vreemd vermogen.

In dat verband kan de kandidaat

- 22.1 de gevolgen van de verhouding tussen eigen vermogen/vreemd vermogen voor het interestpercentage op vreemd vermogen en het faillissementsrisico analyseren. **(20)**

Belangrijkste begrippen

- de verhouding eigen vermogen/vreemd vermogen verhouding tussen vreemd vermogen en eigen vermogen (risicodragend vermogen) **(20.1)**/ vermogensstructuur **(20.1)**, faillissementsrisico **(20.1)**, hefboomwerking / hefboomformule **(20.1/uitgebreider in 45.3)** geëist rendement / vermogenskostenvoet **(20.1)**

3.5 Domein E: Marketing

De kandidaat kan uitleggen wat marketing inhoudt, kan marketingdoelstellingen opstellen en kan uitleggen op welke wijze deze doelen gerealiseerd kunnen worden en op welke wijze marketing uitwerkt op de consument en de maatschappij.

Subdomein E2: Marketingbeleid

25 De kandidaat kan het marketingbeleid van een organisatie beschrijven, analyseren en alternatieven op hoofdpunten afwegen. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat het marketingbeleid kan beoordelen in relatie tot het begrip klantwaardepropositie **(22.1)**.

In dat verband kan de kandidaat

- 25.1 de vier onderdelen van de marketingmix noemen. **(23.1/24/25/26)**
- 25.2 op basis van de samenhang tussen de marketinginstrumenten, het marketingbeleid beoordelen. **(23.1/24/25/26)**
- 25.3 de voor- en nadelen van sponsoring door een organisatie analyseren. **(25.5)**

25.4 het marketingbeleid op basis van de keuze tussen push- en pullstrategie beoordelen. **(25.2)**

25.5 de verschillen tussen B2C-, B2B-, C2B- en C2C- marketing noemen en uitleggen. **(23.3/26.2)**

Belangrijkste begrippen

- marketingmix productbeleid (merk, garantie, service, kwaliteit) **(23.1/24)**, prijsbeleid (psychologische prijzen, afroomrijspolitiek, prijspenetratiepolitiek) **(23.1/24/29.4/30.2/33.1)**, plaatsbeleid (push- en pullstrategie, distributiekanaal) **(23.1/25)**, promotiebeleid (sponsoring, reclame) **(23.1/25/26)**
- marketingstrategie push-strategie **(25.2)**, pull-strategie **(25.2)**, affiliatie **(26.3)**, waardestrategie, klantwaarde **(22.5)**, vijfkrachtenmodel van Porter **(22.2)**
- marketing B2C (Business to Consumer), B2B (Business to Business), C2B (Consumer to Business), C2C (Consumer to Consumer) **(23.3/26.1)**, e-marketing **(26.1/26.2/26.3)** en social media **(26.4)**.

(Net zoals bij domein D geeft de handreiking van het SLO aan dat er overlapping kan zijn tussen de door hen uitgewerkte termen en de CE-stof. Voor zover dit het geval kon zijn, hebben we overwegend de termen van SLO aangehouden. Een deel van de prijsbepaling is verwerkt bij F.)

3.6 Domein F: Financieel beleid

De kandidaat kan financiële feiten inventariseren en financiële overzichten opstellen. Hij kan financiële en niet-financiële informatie analyseren en het belang van beide uitleggen voor het besturen van de organisatie. Hij kan voor een handelsonderneming of dienstonderneming de verschillende kostensoorten noemen, de winst berekenen en de verschillen analyseren.

Subdomein F1: Vastleggen van financiële en niet-financiële informatie

28. De kandidaat kan financiële feiten inventariseren en verwerken tot financiële overzichten. Voor het centraal examen betekent dit dat de kandidaat financiële overzichten kan opstellen en analyseren.

In dat verband kan de kandidaat

28.1 de gevolgen van financiële feiten, in de context van een eenmanszaak, voor de balans en winst- en verliesrekening analyseren. NB De kandidaat hoeft geen journaalposten op te stellen. **(3/36)**

28.2 de kosten op basis van gegeven uitgaven en de opbrengsten op basis van gegeven ontvangsten en vice versa, berekenen. **(35/36.2/37.2)**

28.3 de samenhang uitleggen tussen een beginbalans, een liquiditeitsbegroting, een exploitatiebegroting en een geprognosticeerde eindbalans ten dienste van de interne verslaggeving opstellen. **(3/36/37)**

28.4 de samenhang uitleggen tussen een exploitatiebegroting, een geprognosticeerde eindbalans en een liquiditeitsbegroting gegeven de beginbalans. **(36.2/37)**

Belangrijkste begrippen

- financiële feiten inkoop (en ontvangst) van goederen en diensten (contant en op rekening) **(3.2/36.1)**, verkoop (en aflevering) van goederen en diensten (contant en op rekening) **(3.2/3.3/36.1)**, aflossen van schulden **(3.4, 36.1)**, afschrijving (op basis van aanschafwaarde) **(3.2/36.1)**, btw aangifte **(36.1)**, privéontvangsten en -uitgaven **(3.4)**, overige ontvangsten per kas en bank **(3.2/36.1)**, overige uitgaven per kas en bank **(3.2/36.1)**
- financiële overzichten beginbalans **(3.1)**, eindbalans **(3/36/37/40/41)**, liquiditeitsbegroting **(3/36/37)**, exploitatiebegroting **(3/11/36/37)**, geprognosticeerde eindbalans **(37)**, winst- en-verliesrekening **(3.3/36/37/42)**, afzet **(2/11/13/23/30.3/30.4)**, verkoopprijs **(2/29.4/30.2/32/33.1)**, omzet **(2/3/11/13/23/30.3/30.4/33.2/33.3/34.1/34.2)**, kosten **(2/3/11/28-37/42)**, bedrijfsresultaat **(3/11/30/33/34/42)**, financieringsresultaat **(30.3/30.4/42)**, incidentele resultaat **(42 incidentele resultaten worden volgens de wetgeving verwerkt onder overige bedrijfsopbrengsten als het geen van de andere benoemde posten in de modellen is)**, resultaat voor winstbelasting **(3/30/33/34/36/42)**, vennootschapsbelasting **(12/37/39/42)**, inkomstenbelasting, **(3/36)**, resultaat na winstbelasting **(3/30/37/39/42)**, eigen vermogen **(3/11/18/36/37/41)**, verandering liquide middelen **(3/11/36/37)**, liquide middelen **(3/11/36/37/40)**, gerealiseerde balans, **(3/36/37/40/41)** voorraadgrootheden **(36.2)**, stroomgrootheden **(36.2)**
- overlopende posten nog te betalen bedragen, nog te ontvangen bedragen, vooruit betaalde bedragen, vooruit ontvangen bedragen **(35/40/41)**

29. De kandidaat kan financiële en niet-financiële informatie onderscheiden en het belang van beide uitleggen voor het besturen van de organisatie. Voor het centraal examen betekent dit het noemen van financiële en niet-financiële informatie en het belang ervan uitleggen voor het besturen van een organisatie.

In dat verband kan de kandidaat

29.1 het onderscheid tussen financiële informatie en niet-financiële informatie uitleggen. **(38.1)**

29.2 uitleggen welke niet-financiële informatie als managementinformatie relevant is op het terrein van marktontwikkelingen, innovatie, klanten, efficiency en de kwaliteit van bedrijfsprocessen. **(38.1)**

29.3 kritische succesfactoren noemen aan de hand van prestatie-indicatoren. **(38.1)**

Belangrijkste begrippen

- niet-financiële informatie **(38.1)**
- kritische succesfactoren / prestatie-indicator assortiment, innovatiekracht, leveringstermijn, efficiency, kwaliteit processen / trainingsdagen, klanttevredenheid / klachten, communicatie / frequentie interne communicatie **(38.1)**

Subdomein F2: Kosten- en winstvraagstukken

30. De kandidaat kan met behulp van diverse methoden de kostprijs berekenen en de verkoopprijs vaststellen. Achterliggende opvattingen bij domein F2: kosten- en winstvraagstukken. In dit domein beogen we te laten zien hoe het management van een organisatie inzicht krijgt in de samenhang tussen opbrengsten, kosten en resultaten. Het doel moet zijn dat de organisatie goed inzicht krijgt in de opbrengsten en kosten die aan een periode toegerekend worden en in de kosten die toegerekend kunnen worden aan de geleverde diensten. Ook dient de kandidaat inzicht te hebben in het onderscheid tussen constante en variabele kosten. In de vorige syllabus lag het accent vooral op de industriële onderneming. De meeste bedrijven in Nederland vindt men in de dienstverlenende sector. Het accent zou daar moeten liggen omdat het tegenwoordig steeds meer gaat om bedrijven die 'uren' verkopen. Dat kunnen ZZP-ers zijn, maar ook dienstverlenende organisaties.

In dat geval wil men:

- Weten wat de vaste en variabele kosten zijn.
- Weten welke kosten men kan toerekenen aan een 'uur' en welke niet.
- Kunnen narekenen of een tarief volledig kostendekkend is.
- Per gedeclareerd uur kunnen nagaan hoeveel het heeft bijgedragen aan het dekken van de constante kosten.

Men wil ook inzicht krijgen in het verloop van de financiële stromen. Wat de kandidaat duidelijk moet worden, is dat we het hier hebben over een methodiek om kosten en opbrengsten in de tijd en op basis van verdeelsleutels te alloceren. Het moet duidelijk worden dat uiteindelijk de kasstroom niet wordt beïnvloed door de wijze van boekhouden en dat het resultaat mee afhankelijk is van de waarderingsgrondslagen van de activa.

In dat verband kan de kandidaat

- 30.1 in de context van een kostenvraagstuk de verschillende kostensoorten uitleggen.
- 30.1.1 de verschillende categoriale kostensoorten kunnen noemen. **(28/29)**
  - 30.1.2 uitleggen wat het verschil is tussen constante en (proportioneel) variabele kosten. **(31)**
  - 30.1.3 uitleggen wat het verschil is tussen de toegerekende kosten van een dienst en periodekosten. **(32/35)**
- 30.2 in de context van een kostenvraagstuk volgens diverse methoden de kosten per geleverde dienst berekenen.
- 30.2.1 het tarief/de tarieven berekenen van een dienstverlenende organisatie waarbij alleen de variabele kosten verbijzonderd worden en de constante kosten via een opslag per activiteit worden doorberekend. **(33)**
  - 30.2.2 het resultaat van een dienstverlenende onderneming over een periode berekenen waarbij de variabele kosten worden toegerekend aan de in die periode verleende diensten en de constante kosten direct ten laste van de winst- en verliesrekening worden gebracht (de variabele kostencalculatiemethode). **(34)**
- 30.3 De kandidaat kan de verkoopprijs berekenen:
- 30.3.1 de grootte van de verkoopprijs inclusief btw als de verkoopprijs exclusief btw bekend is (en vice versa). **(30)**
  - 30.3.2 op basis van de kostprijs via een winstopslag de verkoopprijs berekenen. **(30/32/33/34)**
  - 30.3.3 uitleggen wat transfer pricing is en uitleggen hoe dit binnen een bedrijf gebruikt kan worden om door middel van kostenallocatie de winst te beïnvloeden. **(29.6)**
- 30.4 een break-even analyse opstellen.
- 30.4.1 de break-even afzet en break-even omzet berekenen op basis van de dekkingsbijdrage in euro's per uur en in procenten van de omzet. **(31)**
  - 30.4.2 de totale opbrengsten, de totale kosten en het totale resultaat grafisch kunnen opstellen. **(31)**
  - 30.4.3 een grafische weergave van een break-even analyse kunnen uitleggen. **(31)**
- 30.5 de winstverdeling opstellen. **(18/41.1)**
31. De kandidaat kan voor niet-industriële organisatie de voorcalculatorische en de nacalculatorische resultatenrekening opstellen, verschillen verklaren en passende beheermaatregelen afleiden.
- In dat verband kan de kandidaat de voorcalculatorische- en nacalculatorische winst- en verliesrekening opstellen en de verschillen uitleggen.
- 31.1.1 het verschil tussen voorcalculatorische (toegestane) grootheden en nacalculatorische (gerealiseerde) grootheden uitleggen. **(30/32/33/34)**
  - 31.1.2 het verschil tussen het voorcalculatorische en het gerealiseerde resultaat berekenen en uitleggen door middel van een verschillenanalyse. **(30/32/33/34)**
  - 31.1.3 de verschillenanalyse opstellen op basis van verkoopresultaat **(30/32/33/34)** en budgetresultaat **(32/33/34)** (prijsresultaat **(32/33/34)**, efficiencyresultaat **(32/33/34)** en bezettingsresultaat **(32/33)**).
  - 31.1.4 De kandidaat kan het verschil tussen winst en cashflow uitleggen. **(44)**
  - 31.1.5 De kandidaat kan uitleggen dat de winst wordt beïnvloed door het gekozen afschrijvingssysteem en de gekozen waarderingsgrondslag van de activa. **(28.1/28.2/28.3/29.2/29.3)**
- 31.2 de voorraadwaardering kunnen analyseren. **(28)**
- 31.3 uitleggen welke beleidsbeslissingen het management kan koppelen aan de bepaalde resultaten per financiële en niet-financiële informatiecategorie.
- 31.3.1 uitleggen wat bedoeld wordt met niet-financiële informatie en het belang van social accounting verklaren. **(38)**
  - 31.3.2 uitleggen dat niet-financiële informatie een belangrijk onderdeel is van risicomanagement en dat het de ondernemingsresultaten kan beïnvloeden. **(38)**
  - 31.3.3 uitleggen dat niet-financiële informatie gebruikt kan worden om de waarde van immateriële activa duidelijk te maken voor stakeholders. **(38)**

Belangrijkste begrippen

- opbrengsten omzet (30/33/34)
- constante/variabele Kosten (31) proportionele kosten (31/32/33/34)
- toegerekende kosten en periode kosten (32/35)
- btw te vorderen btw, te betalen btw, af te dragen btw (30.1/36.1)
- kosten per geleverde dienst (32) variabele kostencalculatiemethode (34), winstopslag (32/33/34), winstmarge (30/32/33/34), transfer pricing (29)
- break even omzet/afzet afzet, verkoopprijs, dekkingsbijdrage (31)
- winst • cashflow (44)
- verschillenanalyse verkoopresultaat (30/32/33/34), budgetresultaat (32/33/34), prijsresultaat (32/33/34), efficiencyresultaat (32/33/34), bezettingsresultaat (32/33)
- afschrijvingssystemen vaste activa vast percentage aanschafwaarde (29)
- waarderingsgrondslag activa historische kosten (28/29/40/41), actuele waarde (40.1, *alleen voor vaste activa, actuele waarde is voor voorraden niet toegestaan*), herwaardering zonder inhaalafschrijving (40.1/41.1)
- voorraad goederen waardering vaste verrekenprijs (28.3), prijsverschil bij inkoop (28)

3.7 Domein G: Verslaggeving

De kandidaat kan een eenvoudige jaarrekening van een organisatie analyseren.

32. De kandidaat kan de jaarrekening van een organisatie (zoals een MKB-bedrijf) analyseren en evalueren. Voor het CE betekent dit dat de kandidaat een jaarrekening van een organisatie zoals een MKB bedrijf kan analyseren en beoordelen.

In dat verband kan de kandidaat

- 32.1 uitleggen wat de verschillende posten op de balans en winst- en verliesrekening van de jaarrekening inhouden. (40/41/42)
- 32.2 uitleggen wat de relevantie is van "niet uit de balans blijvende verplichtingen en risico's". (20/39)
- 32.3 kengetallen ter beoordeling van de onderneming berekenen: liquiditeitsratio's: current ratio, quick ratio, solvabiliteitsratio's: elk verhoudingsgetal tussen EV/VV/TV, rentabiliteitsratio's: resultaat per aandeel, REV, RTV, IVV, cash flow per aandeel (44/45)
- 32.4 uitleggen welke voor- en nadelen zijn verbonden aan het hanteren van kengetallen. (44)
- 32.5 aan de hand van kengetallen van twee opeenvolgende balansen en/of winst- en verliesrekeningen de ontwikkeling analyseren van de organisatie op het terrein van de financiële structuur, liquiditeit, solvabiliteit, rentabiliteit en cashflow. (44/45)
- 32.6 het DuPont schema kunnen analyseren. (42.4)
- 32.7 de invloed van verschillende wet- en regelgevingen op de jaarrekening noemen. (39)
- 32.8 de relatie tussen financiële en niet-financiële verslaggeving uitleggen. (39)

Belangrijkste begrippen

- jaarverslag (39) bestuursverslag (39)
- jaarrekening balans (39/40/41), winst- en verliesrekening (42)
- vaste activa immateriële vaste activa, materiele vaste activa, financiële vaste activa (40.2)
- vlottende activa voorraad, debiteuren, effecten, overlopende posten, liquide middelen (40.3)
- eigen vermogen eigen vermogen, reserves, resultaat (41.1)
- schulden op lange termijn hypothecaire lening, onderhandse lening (41.3)
- verplichtingen op korte termijn crediteuren, rekening-courantkrediet, overlopende posten/transitorische posten (41.3)
- voorzieningen onderhoudsvoorziening, garantievoorziening, pensioenvoorziening (41.2)
- niet uit de balans blijvende verplichtingen en risico's (39)
- winst- en verliesrekening omzet, kosten, resultaat, EBIT(DA), resultaat voor interest, belastingen (afschrijving en amortisatie) (42.3)
- waardering en afschrijving actuele waarde, herwaardering en afwaardering, (40/41)
- financiële kengetallen liquiditeitsratio (44), current ratio (44), quick ratio (44), solvabiliteitsratio's, EV, VV, TV (44), dividendrendement (7, 45), beleggersrendement (7, 45), resultaat per aandeel (45), cashflow per aandeel (44), REV, hefboomwerking en interestmarge, RTV, IVV (45)
- DuPont schema omloopsnelheid, resultaatmarge (42.4)
- controleverklaring van de accountant wet- en regelgeving (39.3)